Gesproken tekst voor de longread over een community-betaalsysteem zonder schuldlogica

Inleiding

Welkom. Je luistert naar **De Kamer van Sociale Waarden** — waar sociale waarden richting geven aan recht en samenleving.

Aanleiding voor deze longread is een vraag van **Harry Jaspers** in het forum van *"Keuze Vrij Bij Mij"*: *"Wat is het veiligste en goedkoopste nieuwe betalingssysteem voor de parallelle samenleving, waarbij de leden zelf baas zijn over het beheer?"*
Op het eerste gezicht is dat een technische vraag: kies je een app, een munt, een blockchain, of "iets met punten". Maar in de praktijk van community-geld en lokale ruilsystemen blijkt: **veiligheid en kosten** worden zelden door techniek alleen bepaald. Ze worden bepaald door **wie er mee mag doen, wie de regels maakt, wie de beheerders controleert, hoe je misbruik voorkomt, en hoe je transparantie combineert met privacy** — kortom: door institutioneel ontwerp en governance. [1]

Daarom koppel ik Jaspers' vraag aan een dieper thema: de **waardesamenleving**. Want welk betaalmiddel je ook kiest: zonder menselijkheid, zonder verantwoordelijkheid, en zonder gedeeld eigenaarschap wordt elk systeem vroeg of laat een instrument van macht, uitsluiting of schuld.

In deze gesproken versie neem ik je stap voor stap mee door dezelfde hoofdlijnen als in de longread, maar dan in natuurlijke spreektaal. Voor wie wil nalezen: in de blog staan de tabellen, schema's en bronverwijzingen.

Ik maak daarbij een paar expliciete aannames. Ten eerste: we spreken primair over **Nederland** als juridische context. Ten tweede: we denken aan een community van **enkele honderden tot enkele duizenden** leden, met burgers en mogelijk lokale ondernemers. Ten derde: het doel is **legaal opereren**: belastingregels respecteren, privacy borgen, en integriteit serieus nemen. Als je een grensoverschrijdend systeem wil of een "crypto-asset" route kiest, dan schuift het zwaartepunt direct richting vergunningen, toezicht en Europese kaders zoals MiCAR — daar kom ik later op terug. [2]

Executive summary

Laat ik het fundament meteen neerzetten.

Jaspers vraagt: "veilig en goedkoop". Mijn antwoord is: **veilig en goedkoop bestaan niet als productkeuze**. Ze bestaan als uitkomst van een ontwerp dat drie dingen borgt:

Eén: **vertrouwen** — niet als gevoel, maar als georganiseerde zekerheid: heldere grenzen, controleerbaarheid, en voorspelbare spelregels. In klassieke mutual-credit systemen, zoals

LETS-achtige ruilkringen, is dat zichtbaar in transparantie rond saldi en het ontbreken van rente; het systeem draait als boekhouding, en stabiliteit hangt af van geloofwaardigheid in de groep. [3]

Twee: **verantwoordelijkheid** — dus: limieten, consequenties, herstelpaden, en conflictbeslechting. Het reglement van LETS Ermelo is een concreet Nederlands voorbeeld: je kunt niet "zomaar" vertrekken met een negatief saldo; er zijn procedures voor afkoop, royement, en zelfs een collectief afboekmechanisme als er geen contact meer is — allemaal bedoeld om het netwerk niet te laten bloeden door freeriders. [4]

Drie: **gedeeld eigenaarschap** — in governance én in infrastructuur. "De leden zijn baas" vraagt een rechtsvorm en besluitstructuur die dat afdwingt, zoals een coöperatie of vereniging, met heldere rollen, checks-and-balances, en audit. Voor coöperaties is dat in Nederland expliciet gekoppeld aan ledenbesluitvorming via de algemene ledenvergadering en aan het bewust kiezen van het aansprakelijkheidsregime (UA/BA/WA). [5]

Daarbovenop komt het monetaire ontwerp: je wil geld als ruilmiddel, maar je wil niet terugvallen in een **schuld-centrisch systeem**. In het reguliere stelsel is geldschepping nauw verbonden met schuld; de WRR beschrijft expliciet dat banken giraal geld creëren wanneer zij leningen verstrekken, en dat de veranderde context tot risico's kan leiden waarin geld en schuld makkelijker uit de hand lopen. [6]

Community-systemen kunnen dat vermijden door te kiezen voor ontwerpen als **mutual credit** met nul rente en harde limieten, of een **gesloten niet-converteerbare** unit of account zoals bij Sardex, waar onderzoek laat zien dat het systeem juist "economische voordelen" koppelt aan "social values", en waar het vertrouwen in de organisatie en tussen leden centraal staat. [7]

Goed. Met dat in het achterhoofd: waarom lopen systemen dan toch zo vaak stuk?

Diagnose waarom systemen stuklopen

Als community-betaalsystemen mislukken, is dat zelden omdat "de app er even uit lag". Het is bijna altijd omdat de **spelregels verkeerde prikkels** aanzetten. Ik noem vier dominante faalpatronen.

Het eerste patroon is **machtconcentratie** — formeel of informeel. Zodra een kleine kern structureel beslist wie mee mag doen, welke transacties "oké" zijn, en welke uitzonderingen gelden, verschuift het systeem van community-eigendom naar platformmacht.
In de cryptowereld zie je een extra scherp voorbeeld: "decentralisatie" als verhaal betekent niet automatisch "gelijke verdeling" in werkelijkheid. Empirisch onderzoek naar wealth inequality in cryptocurrencies rapporteert dat, ondanks de nadruk op decentralisatie, de verdeling van rijkdom vaak sterk geconcentreerd blijft en in veel gevallen vergelijkbaar is met patronen uit de 'gewone' economie. [8]

Het tweede patroon is **speculatie** en “exit naar euro” als dominante strategie. Zodra mensen de unit niet meer gebruiken om te ruilen, maar als handelsobject — kopen, verkopen, pump & dump — wint degene met de meeste informatie en het meeste kapitaal. Dan verschuift de community van uitwisseling naar marktspel.
Zelfs systemen met een sterke coöperatieve oorsprong kunnen hiermee worstelen. Een journalistiek voorbeeld is WIR: SRF beschrijft hoe er een graumarkt ontstaat waar WIR onder de 1-op-1 pariteit wordt verhandeld, ondanks dat de statuten zo’n handel verbieden; wie verkoopt, accepteert dan forse kortingen. Dat is precies wat je krijgt wanneer “plaatsbaarheid” van tegoeden in het netwerk stokt. [9]

Het derde patroon is **anonimiteit zonder accountability** — en de compliance-valkuil. Volledige anonimiteit vergroot de kans op fraude en misbruik, maar te zware identificatie — “KYC voor alles” — kan een gemeenschap verstikken en kwetsbare groepen uitsluiten.
In Nederland is dit niet alleen een morele kwestie, maar ook een juridische. De Wwft is er om witwassen en terrorismefinanciering te voorkomen; meldingsplichtige instellingen moeten cliëntenonderzoek doen en ongebruikelijke transacties melden bij FIU-Nederland. [10]
FIU-Nederland beschrijft bovendien concreet dat elektronischgeldinstellingen meldingsplichtig kunnen zijn, en noemt als kernverplichtingen het “ken uw klant”-principe en transactiemonitoring, met meldplicht bij ongebruikelijke transacties. [11]
Dus: je moet ontwerpen op basis van risico, niet op gevoel.

Het vierde patroon is **schuld-dynamiek**. Als “geld creëren” via rente en oplopende schuld het hart van je community wordt, dan bouw je een mini-bank — maar dan zonder buffers, en vaak zonder heldere rechtspositie.
De WRR vat het mechanisme kernachtig samen: banken creëren giraal geld wanneer zij leningen verstrekken; geld en schuld hangen in het stelsel nauw samen. [6]
Een community-systeem dat dat kopieert zonder bescherming, kopieert ook de instabiliteit.

Belangrijk nuancepunt: **mutual credit** werkt ook met positieve en negatieve saldi. Maar het verschil zit in ontwerp: nul rente, limieten, wederkerigheid, en governance die speculatie en “weglopen met schuld” dempt. In de IJCCR-literatuur wordt dit beschreven als het “commons problem”: als individuen te veel kunnen “over-issuën” zonder intentie om terug te leveren, daalt de geloofwaardigheid van het systeem en kan het instorten. [12]

Dus als we dit serieus nemen, komen we uit bij drie pijlers: vertrouwen, verantwoordelijkheid, gedeeld eigenaarschap. Niet als slogans, maar als een ontwerpdiscipline.

Pijlers en waarborgen

Ik neem de drie pijlers één voor één, maar ik benadruk steeds hetzelfde principe: je borgt elke pijler met een mix van **regels**, **techniek**, en **sociale processen**. Alleen techniek is onvoldoende; alleen “goed vertrouwen” is naïef.

Eerst: **vertrouwen**.

Institutioneel betekent vertrouwen: duidelijke grenzen. Wie is lid, welke rechten en plichten horen erbij, welke transacties zijn uitgesloten, en wat gebeurt er bij overtreding. In de praktijk zie je dat terug in huishoudelijke reglementen en ledencontracten. Het huishoudelijk reglement van LETS Ermelo is daar heel concreet in: het bestuur kan aspirant-leden weigeren, er zijn lidmaatschapsvormen, en er zijn heldere regels voor negatieve saldi en beëindiging. [4]

Technisch betekent vertrouwen: controleerbaarheid zonder privacy te vernietigen. In klassieke LETS-achtige mutual-credit systemen is er vaak bewust weinig "bankgeheim": de administratie publiceert saldi en omzetten zodat leden kunnen monitoren, en leveranciers kunnen vooraf iemands saldo checken als proxy voor kredietwaardigheid; meestal wordt geen rente gerekend op positieve of negatieve saldi. [3]
Maar zodra je deze transparantie combineert met moderne technologie, moet je direct privacy-by-design meenemen. De EDPB waarschuwt dat het technisch moeilijk of impracticabel kan zijn om echte verwijdering te realiseren als persoonsgegevens rechtstreeks "on-chain" staan; daarom moet je al in het ontwerp zorgen dat persoonsgegevens off-chain blijven en dat er oplossingen zijn om data effectief te anonimiseren bij een wissingverzoek of bezwaar. [13]

Sociaal betekent vertrouwen: herhaalinteracties, reputatie, en herstel. Maar reputatie mag geen "cancel-mechanisme" worden. Het moet herstelgericht blijven: onderscheid tussen kwaliteit, betrouwbaarheid, en incidenten die via bemiddeling zijn opgelost.

Dan: **verantwoordelijkheid**.

Institutioneel is verantwoordelijkheid: limieten, consequenties, herstelroutes. LETS Ermelo maakt dat scherp: je mag niet "zomaar" opzeggen zolang je een negatief saldo hebt; de voorkeur is eerst pauwen verdienen; in uitzonderingen kan afkoop in euro; en als er geen contact meer mogelijk is, kan het negatieve saldo worden afgeboekt vanuit de vereniging om uitschrijving mogelijk te maken — wat feitelijk een collectieve buffer is en dus begrensd moet worden. [4]
Daarnaast hanteert hetzelfde reglement ook een positieve limiet en expliciet: geen rente op saldi, en de verplichting voor leden om binnen limieten te blijven, anders kan royement volgen. [4]

Sociaal en juridisch is verantwoordelijkheid: conflicten niet laten rotten. In Nederland wordt mediation expliciet als alternatief gepositioneerd: je werkt met de andere partij, onder begeleiding van een onafhankelijke mediator, aan een oplossing; voorwaarde is wel dat beide partijen willen meewerken. [14]
Voor communityconflicten vind ik buurtbemiddeling leerzaam: het CCV-handboek beschrijft getrainde vrijwilligers, twee bemiddelaars per casus, onpartijdigheid, vertrouwelijkheid en het uitgangspunt dat buren zelf verantwoordelijk blijven voor hun conflict en oplossing. [15]

Technisch kun je verantwoordelijkheid “inbouwen” met zachte en harde remmen: waarschuwingen, hard stops bij overschrijding van negatieve limieten, en — als je oppotten wil remmen — een mechanisme dat hoge positieve saldi ontmoedigt.

Tot slot: **gedeeld eigenaarschap**.

Institutioneel begint dat met rechtsvorm. Als je zegt: “de leden zijn de baas over het beheer”, dan moet de structuur dat afdwingen. Een coöperatie is daarvoor vaak geschikt, zeker wanneer ondernemers meedoen. De KvK beschrijft het kernachtig: leden nemen samen belangrijke beslissingen in de algemene ledenvergadering; je richt de coöperatie op via de notaris; en bij oprichting kies je hoe je ledenaansprakelijkheid regelt — uitgesloten, beperkt of wettelijk. [16]
Dat is niet detailwerk: als je dit niet scherp regelt, wordt “gedeeld eigenaarschap” onbedoeld “gedeelde persoonlijke aansprakelijkheid”.

Technisch betekent gedeeld eigenaarschap ook: wie bezit de data, wie beheert de sleutels, en kun je migreren. Kies daarom systemen met exportmogelijkheden, audit trails, en helder sleutelbeheer met het vier-ogenprincipe.

In de praktijk kiezen veel community-initiatieven voor bestaande platforms. Cyclos positioneert zichzelf expliciet als payment software voor banken, barter-netwerken en innovatieve valutasystemen; het stelt bovendien dat het door honderden sociale valuta zoals timebanks, LETS en community currencies wordt gebruikt. [17]
De keuze voor software is niet het antwoord op Jaspers’ vraag — maar het kan wél je governance ondersteunen, of juist ondermijnen, afhankelijk van hoe je het inricht.

Geldontwerp zonder schuldlogica

Nu het meest gevoelige deel: geld. Want Jaspers vroeg om een betalingssysteem, en we willen geld als ruilmiddel. Maar we willen voorkomen dat het systeem een schuldenmachine wordt.

Ik bespreek vier ontwerpen die in de praktijk vaak terugkomen. In de blog staat hiervan een vergelijkingstabel; hier vertel ik het als een helder keuzekader.

Eén: **mutual credit**, LETS-achtig.
Dit is in de kern een boekhoudsysteem: iedereen heeft een rekening; bij een transactie gaat de koper negatief en de verkoper positief. In een goed beheerd systeem tellen alle rekeningen samen op tot nul. Er is geen “voorraad geld” nodig; geld ontstaat bij gebruik. En meestal is er geen rente op positieve of negatieve saldi. [3]
De kracht: lage instapkosten, geen euro-voorraad nodig, en direct gericht op ruil. De kwetsbaarheid: het commons-probleem — freeriders kunnen geloofwaardigheid slopen als je limieten en consequenties niet hard organiseert. [12]

Twee: **B2B mutual credit**, Sardex- of WIR-achtig.
Sardex is een van de bekendste cases. In het Sardex-onderzoek wordt beschreven dat

Sardex sinds 2010 opereert, geïnspireerd door WIR, en dat het als mutual credit systeem vooral een B2B-circuit is. Het paper benoemt expliciet: Sardex is een zero-interest credit buffer voor deelnemende MKB-bedrijven; de unit of account is 1 Sardex gelijk aan 1 euro; credits kunnen in mutual credit bij de transactie gecreëerd of vernietigd worden; en het systeem investeert in brokers die vraag en aanbod binnen het netwerk actief bij elkaar brengen. [18]
Belangrijk voor "geen speculatie": SardexPay stelt expliciet dat het tegoed op de rekening in geen geval kan worden omgezet in wettig betaalmiddel of in titels van krediet. [19]
De kracht: schaalbaarheid voor ondernemers, "liquiditeit" binnen het netwerk, en koppeling aan lokale economie. De kwetsbaarheid: operationeel zwaarder — je hebt netwerkbouw en brokerage nodig; en governance moet bewaken dat grote spelers het systeem niet domineren. [18]

Drie: **asset-backed vouchers** of "community-tegoed", zoals een gesloten cadeaubonlogica. Dit voelt intuïtief voor gebruikers: je legt euro in, krijgt tegoed, besteedt binnen het netwerk. Maar juridisch is dit vaak de route die het snelst richting **elektronisch geld** en toezicht schuift. DNB is daar helder over: wie in Nederland elektronisch geld wil uitgeven, heeft een vergunning nodig of moet uitgezonderd of vrijgesteld zijn. [20]
Er is wél ruimte via de "beperkt netwerk"-logica, maar dan kom je bij meldplichten. DNB beschrijft dat voor betaalinstrumenten met beperkte gebruiksmogelijkheden een meldplicht kan gelden, en dat die meldplicht ziet op grotere netwerken waarbij de totale transactiewaarde in de afgelopen twaalf maanden groter is dan één miljoen euro. [21]
De EBA-richtsnoeren vullen aan dat een betaalinstrument dat onder de limited network exclusion valt niet in meerdere beperkte netwerken mag worden gebruikt. [22]
Kortom: het kan, maar je moet het strak begrenzen, en tijdig juridisch positioneren.

Vier: **demurrage** of circulatieregels — ook wel "roestend geld".
Het doel is simpel: oppotten ontmoedigen, circulatie belonen. De Amsterdamse studie over lokale geldsystemen beschrijft demurrage als prikkel om oppotten te ontmoedigen, met voorbeelden zoals een periodieke afschrijving of een zegelmechanisme, en benadrukt dat dit helpt om het individuele belang af te stemmen op het belang van de gemeenschap. [23]
Maar diezelfde tekst benadrukt ook: demurrage op zichzelf is niet genoeg; je hebt een "motor" nodig — brede acceptatie en voldoende bestedingsopties — anders wordt afnemend geld onaantrekkelijk. [23]

Als ik Jaspers' woorden "veilig en goedkoop" vertaal naar ontwerp, dan ligt vaak een **mutual-credit basis** met sterke governance het meest voor de hand om mee te starten. Wil je vooral ondernemers en grotere volumes, dan wordt een professioneel circuit met brokerage, zoals Sardex, interessanter — maar dat verschuift kosten van IT naar netwerkorganisatie.

Juridische en operationele implementatie in Nederland

Nu het deel dat vaak wordt onderschat: je kunt een prachtig systeem ontwerpen, maar als je juridisch op het verkeerde spoor zit, loop je vast. Niet alleen door toezicht, maar ook door belasting, privacy en integriteit.

Ik schets drie routes, steeds praktischer geformuleerd.

Eén: **interne ledenboekhouding**, mutual credit. Vaak het lichtst. Je beheert units binnen een vereniging of coöperatie, zonder euro-inleg of inwisselbaarheid. Maar let op: fiscale realiteit blijft.
Als ondernemers ruilen, is er btw. De Belastingdienst zegt expliciet: als je goederen of diensten ruilt, moet je daarover btw berekenen; en omdat je vaak geen geld ontvangt, bereken je btw over de waarde van het ontvangen goed of de ontvangen dienst. [24]

Twee: **beperkt netwerk betaalinstrument**. Middelzwaar. Dit kan ruimte geven, maar je moet meldplichten volgen en je afbakening bewijzen. DNB noemt de meldplicht boven de één miljoen euro transactiewaarde per twaalf maanden. [21]
En de EBA waarschuwt in de richtsnoeren dat je één instrument niet in meerdere beperkte netwerken mag laten functioneren. [22]

Drie: **crypto-asset route**. Zwaar.
Als je het ontwerp zó maakt dat het onder MiCAR valt — bijvoorbeeld omdat je cryptoactivadiensten aanbiedt — dan kom je in vergunning/notificatie-logica. De AFM is expliciet: vanaf 30 december 2024 is voor cryptodienstverlening een vergunning of notificatie nodig; voor partijen met een voormalige DNB-registratie gold dat per 30 juni 2025. [25]
Voor veel community-doelen is dit disproportioneel: je krijgt compliance-zwaarte, kosten, en vaak juist centralisatie in plaats van gedeeld eigenaarschap.

Dan privacy. De kernregel voor community-systemen: **open boekhouding betekent niet open persoonsgegevens**.
De EDPB benadrukt dat governance vaak sleutel is voor rollen en verantwoordelijkheden onder de GDPR, en dat data protection by design en by default in blockchain-context essentieel is. [26]
Concreet: zet geen persoonsgegevens “on-chain” als je niet zeker weet hoe je wissing en rectificatie kunt organiseren; de EDPB noemt expliciet dat daadwerkelijke verwijdering technisch onpraktisch kan zijn wanneer persoonsgegevens direct op een blockchain zijn opgeslagen, en adviseert daarom vaak off-chain opslag. [27]

Dan integriteit en anti-witwas. Ook hier is het uitgangspunt: **proportioneel en risicogebaseerd**.
De Rijksoverheid legt uit dat de Wwft meldingsplichtige instellingen verplicht tot cliëntenonderzoek en melden van ongebruikelijke transacties. [28]
FIU-Nederland benadrukt hetzelfde voor elektronischgeldinstellingen, inclusief KYC-

principe en transactiemonitoring. [29]
En heel praktisch: DNB beschrijft voor cadeaukaarten — die soms als elektronisch geld kwalificeren — wanneer identificatie en verificatie verplicht is: boven de 150 euro geldwaarde altijd; bij internetbesteding boven 50 euro in bepaalde gevallen ook. [30]
Dat soort drempels maken duidelijk waarom je vooraf je productclassificatie moet kennen.

Roadmap, monitoring en slotboodschap

Dan de vraag: hoe breng je dit van idee naar praktijk? In de blog staat een faseringsplan en een besluitvormingsflow; hier vertel ik het als routekaart.

Ik adviseer grofweg zes fasen.

Eerste fase: **fundament en waardenkader**. Formuleer: wat is het doel van het systeem? Welke vormen van speculatie en uitsluiting verbied je? Welke menselijke waarden zijn niet onderhandelbaar?

Tweede fase: **governance op papier**. Richt een vereniging of coöperatie in, werk statuten en huishoudelijk reglement uit, en maak rollen zichtbaar: bestuur, toezicht, integriteit, privacy, geschilbeslechting. Dit is waar “leden baas” concreet wordt. De KvK benadrukt dat de coöperatie via notaris wordt opgericht en dat in de oprichtingsakte onder meer aansprakelijkheid wordt geregeld; dat is geen bijzaak maar kernarchitectuur. [31]

Derde fase: **technische keuze en dataminimalisatie**. Kies een ledger die auditbaar is en export mogelijk maakt. Zorg dat persoonsgegevens gescheiden en beschermd zijn, en dat je rechten van betrokkenen kunt bedienen.
Als je met bestaande software werkt, kies dan tooling die aantoonbaar geschikt is voor dit type netwerken; Cyclos noemt expliciet inzet voor barters en sociale valuta, waaronder LETS en community currencies. [17]

Vierde fase: **pilot met harde grenzen**. Klein netwerk, heldere limieten, snelle feedbackloops. Monitor vooral: negatieve saldi, concentraties van positieve saldi, en conflictincidenten.

Vijfde fase: **livegang met minimum viable governance**. Ga pas live als je minimaal hebt: limieten, exitregels, sanctietrap, bemiddeling, audittrail, privacy-basis, en fiscale spelregels voor ondernemers. Vergeet btw niet bij ruiltransacties. [24]

Zesde fase: **opschaling met periodieke legitimiteitschecks**. Niet alleen groei in leden, maar groei in vertrouwen. Maak audits normaal. Bouw “sunset clauses” in: zware regels vervallen tenzij ze opnieuw democratisch worden bevestigd.

Monitoring gaat over meer dan geld. Je meet ook de waardesamenleving: hoeveel conflicten worden hersteld? Hoeveel afspraken worden nagekomen? De logica van buurtbemiddeling is hier inspirerend: onafhankelijk, onpartijdig, vertrouwelijk, oplossingsgericht, en met nazorg. [15]

En dan mijn slotboodschap — direct gericht aan Jaspers, en eigenlijk aan iedereen die “parallel” zegt.

Het veiligste en goedkoopste community-betaalsysteem is geen technologielabel. Het is een **drieslag**:

Eén: een ruilmechanisme dat speculatie remt — zoals mutual credit of een gesloten unit of account met beperkte conversie. [32]
Twee: governance die macht spreidt en herstel organiseert — met echte checks, audit en geschilbeslechting. [33]
Drie: een waardecultuur waarin menselijkheid niet “nice to have” is, maar in regels, limieten en processen is ingebakken — zoals je in de praktijk ziet bij reglementen van ruilkringen en bij succesvolle netwerken waar vertrouwen expliciet wordt ontworpen. [34]

Als je tot hier hebt geluisterd: dank je.
En als je meedenkt: laat je reactie achter onder de longread. Niet om het eens te zijn, maar om het ontwerp sterker te maken — met elkaar, als mede-eigenaren.

---

[1] [3] [12] [32] Mutual Credit Systems and the Commons Problem: Why Community Currency Systems such as LETS Need Not Collapse Under Opportunistic Behaviour

https://www.ijccr.net/article/download/9061/8811/25035

[2] [25] Start MiCAR

https://www.afm.nl/nl-nl/sector/actueel/2024/december/sb-start-micar

[4] [34] letsermelo.nl

https://letsermelo.nl/wp-content/uploads/2025/11/Huishoudelijk-Reglement-2024.pdf

[5] [16] [31] [33] De coöperatie: rechtsvorm voor samenwerkende ondernemers | KVK

https://www.kvk.nl/starten/de-cooperatie/

[6] tweedekamer.nl

https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2019D24570

[7] [18] beyondmoney.net

https://beyondmoney.net/wp-content/uploads/2025/01/lse-sardex-paper-ijccr.pdf

[8] Frontiers | Characterizing Wealth Inequality in Cryptocurrencies

https://www.frontiersin.org/journals/blockchain/articles/10.3389/fbloc.2021.730122/full

[9] Alternatives Zahlungsmittel - WIR – eine Währung im Rückwärtsgang - News - SRF

https://www.srf.ch/news/wirtschaft/alternatives-zahlungsmittel-wir-eine-waehrung-im-rueckwaertsgang

[10] [28] Wat betekent de Wwft voor bedrijven en klanten? | Financiële sector | Rijksoverheid.nl

https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiele-sector/aanpak-witwassen-en-financiering-terrorisme/veelgestelde-vragen-wwft

[11] [29] Elektronischgeldinstellingen - FIU-Nederland

https://www.fiu-nederland.nl/reporting_group/elektronischgeldinstellingen/

[13] [26] [27] edpb.europa.eu

https://www.edpb.europa.eu/system/files/2025-04/edpb_guidelines_202502_blockchain_en.pdf

[14] Wanneer kan ik kiezen voor mediation? | Rijksoverheid.nl

https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechtspraak-en-geschiloplossing/vraag-en-antwoord/wanneer-kan-ik-mediation-inzetten-in-plaats-van-een-rechtszaak-beginnen

[15] Handboek buurtbemiddeling

https://hetccv.nl/app/uploads/2024/03/Handboek_Buurtbemiddeling_CCV_2024.pdf

[17] Cyclos Payment Software - For banks, barters and remittances

https://www.cyclos.org/

[19] La valuta del Circuito: il credito sardex | SardexPay

https://www.sardexpay.net/knowledge-base-web/la-valuta-del-circuito-il-credito-sardex/

[20] Vergunning elektronischgeldinstellingen – overzichtspagina | De Nederlandsche Bank

https://www.dnb.nl/voor-de-sector/open-boek-toezicht/sectoren/elektronischgeldinstellingen/vergunning-elektronischgeldinstellingen-overzichtspagina/

[21] Diensten waarvoor geen vergunning nodig is | De Nederlandsche Bank

https://www.dnb.nl/voor-de-sector/open-boek-toezicht/sectoren/betaalinstellingen/vergunningaanvraag-betaaldiensten-overzichtspagina/diensten-waarvoor-geen-vergunning-nodig-is/

[22] eba.europa.eu

https://eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Publications/Guidelines/2022/EBA-GL-2022-

02%20GL%20on%20limited%20network%20exclusions/Translations/1030094/GL%20on%20the%20limited%20network%20exclusion%20under%20PSD2_NL_COR.pdf

[23] 20. Perpetuum Mobile: De essentiele motor van een lokaal geldsysteem.

https://openresearch.amsterdam/image/2024/10/7/perpetuum_mobile_de_vitale_hartslag_van_elk_lokaal_geldsysteem.pdf

[24] Btw berekenen bij ruilen | Belastingdienst

https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/btw/btw_berekenen_aan_uw_klanten/waarover_btw_berekenen/bijzondere_omzet/btw_berekenen_bij_ruilen

[30] Cadeaukaarten en verplichting tot identificatie en verificatie artikel 7 derde lid Wwft | De Nederlandsche Bank

https://www.dnb.nl/voor-de-sector/open-boek-toezicht-fasen/lopend-toezicht/toezicht-op-financieel-economische-criminaliteit-integriteitstoezicht/cadeaukaarten-en-verplichting-tot-identificatie-en-verificatie-artikel-7-derde-lid-wwft/